

KORREKSION PEDAGOGIKA ASOSLARI. INKLYUZIV TA'LIM**Abdunabiyeva Barno Alisherovna***Alfraganus universiteti magistranti***MAQOLA
MALUMOTI****ANNOTATSIYA:****MAQOLA TARIXI:***Received: 14.01.2026**Revised: 15.01.2026**Accepted: 16.01.2026***KALIT SO'ZLAR:**

*inklyuziv ta'lim;
korreksion pedagogika;
maxsus ehtiyojli
o'quvchilar; bilish
jarayonlari; fonematik
eshituv; ijtimoiy
moslashuv; logopedik
ta'sir; sensor
integratsiya; raqamli
ta'lim texnologiyalari;
individual rivojlanish
dasturi.*

Ushbu maqolada korreksion pedagogika tamoyillari asosida inklyuziv ta'lim jarayonini tashkil etishning samaradorligi tahlil qilinadi. Tadqiqotning asosiy maqsadi maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarni ta'lim jarayoniga keng jalb qilish, ularning nutqiy, bilish va ijtimoiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydigan moslashtirilgan pedagogik modelni ishlab chiqishdan iborat. Maqolada eksperimental va nazorat guruhlari o'rtasida o'tkazilgan taqqosloviiy tahlillar natijasida fonematik eshituv, diqqat barqarorligi, xotira hajmi, so'z boyligi va ijtimoiy moslashuv ko'rsatkichlarining sezilarli o'sishi qayd etildi. Raqamli vositalar, sensor-motor mashqlar, logopedik ta'sir va individual rivojlanish dasturlaridan kompleks foydalanish inklyuziv ta'limni samarali tashkil etishda muhim omil bo'lib xizmat qilishi aniqlandi. Tadqiqot natijalari korreksion pedagogika yondashuvlarining amaliy ahamiyatini asoslab, inklyuziv sinflarda ta'lim sifatini oshirish bo'yicha aniq tavsiyalar beradi.

Kirish

Zamonaviy ta'lim tizimida har bir bolaga teng imkoniyatlarni yaratish, ta'lim jarayonida psixofiziologik rivojlanishida cheklovlari bo'lgan o'quvchilarning to'laqonli ishtirokini ta'minlash ustuvor vazifa sifatida qaralmoqda. Bu jarayonning metodologik negizini

korreksion pedagogika tamoyillari va inklyuziv ta'lim konsepsiyasi tashkil etadi. Korreksion pedagogika — bu maxsus ehtiyojga ega bolalarning individual rivojlanish xususiyatlarini chuqur o'rganish, ulardagi kamchiliklarni bartaraf etish yoki yumshatish, kompensator mexanizmlarni shakllantirishga yo'naltirilgan maxsus pedagogik tizimdir. Inklyuziv ta'lim esa barcha bolalarning jismoniy, ruhiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishidagi farqlardan qat'i nazar, ularni yagona ta'lim jarayoniga integratsiya qilishni nazarda tutadi.

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimida inklyuziv ta'limni joriy etish bo'yicha keng ko'lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. "Nogironligi bo'lgan shaxslarning huquqlari to'g'risida"gi Qonun, inklyuziv ta'limga oid davlat dasturlari, xalqaro tashkilotlar bilan hamkorlikda ishlab chiqilgan metodik tavsiyalar mazkur sohaning huquqiy va tashkiliy asoslarini mustahkamladi. Bu esa ta'limning barcha bosqichlarida maxsus ehtiyojga ega bolalar uchun qulay, xavfsiz va samarali o'quv muhitini yaratish masalasini dolzarb qilib qo'ymoqda.

Korreksion pedagogika asoslarini chuqur o'rganish, bir tomondan, turli kategoriyadagi bolalarning rivojlanish dinamikasini aniqlash, ikkinchi tomondan, pedagogik jarayonda individual yondashuvni ta'minlash imkonini beradi. Inklyuziv ta'limda korreksion yondashuvning o'rni, o'quv dasturlarini moslashtirish, kompensator texnologiyalarni qo'llash, reabilitatsion xizmatlar, logopedik va psixokorreksion mashg'ulotlar samaradorligini oshirish bilan bevosita bog'liq.

Mavzuning dolzarbligi shundan iboratki, inklyuziv ta'limni amaliyotga tatbiq etishda ko'plab omillar — pedagoglarning tayyorgarlik darajasi, metodik materiallarning yetarliligi, o'quv muhitining moslashtirilganligi, tashkiliy-boshqaruv choralarining to'g'ri yo'lga qo'yilganligi hal qiluvchi ahamiyatga ega. Shu boisdan korreksion pedagogik yondashuvlar va inklyuziv ta'limning o'zaro integratsiyasi nazariy va amaliy jihatdan chuqur tahlilni talab qiladi.

Ushbu tadqiqotning maqsadi — korreksion pedagogikaning asosiy tamoyillari va inklyuziv ta'limning samarali tashkil etish mexanizmlarini ilmiy jihatdan asoslash, ularning o'zaro bog'liqligini tahlil qilish hamda amaliyotda qo'llash bo'yicha metodik tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

Mazkur maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi:

1. korreksion pedagogikaning nazariy asoslarini tahlil qilish;
2. inklyuziv ta'limning xalqaro va milliy tajribalarini o'rganish;

3. maxsus ehtiyojga ega bolalar bilan ishlashda qo'llaniladigan korreksion metod va texnologiyalarni baholash;

4. inklyuziv ta'lim jarayonini tashkiliy-metodik jihatdan takomillashtirish yo'nalishlarini belgilash.

Shunday qilib, mazkur tadqiqot korreksion pedagogika va inklyuziv ta'limning o'zaro uyg'unlashuv jarayonini ilmiy asosda yoritishga, amaliy ko'rsatkichlar asosida samaradorlikni baholashga va ta'lim tizimida qo'llash uchun takliflar ishlab chiqishga qaratilgan.

Adabiyotlar tahlili

Korreksion pedagogika va inklyuziv ta'lim bo'yicha ilmiy adabiyotlar tahlili ushbu yo'nalishning shakllanishi, konseptual asoslari va zamonaviy rivojlanish tendensiyalarini aniqlash uchun muhim metodologik ahamiyatga ega. Korreksion pedagogika nazariyasining shakllanishida rus psixologiya maktabi vakillari — L.S. Vygotskiy, A.R. Luriya, P.P. Blonskiy, S.L. Rubinshteyn singari olimlarning ilmiy qarashlari fundamental o'rin tutadi. Vygotskiyning madaniy-tarixiy rivojlanish nazariyasi, "yaqin rivojlanish zonasi" konsepsiyasi va defektologiyaga oid ishlanmalarida maxsus ehtiyojli bolalarning rivojlanishidagi kompensator mexanizmlar, ijtimoiy muhitning ta'siri va pedagogik qo'llab-quvvatlashning ahamiyati asoslab berilgan.

Yevropa va Amerika olimlarining tadqiqotlari ham sohani rivojlantirishda muhim o'rin egallaydi. Masalan, Booth va Ainscow tomonidan ishlab chiqilgan "Inklyuziv ta'lim indeksi" maktab muhitini baholash, o'qituvchilar bilan ishlash, jamoaviy qo'llab-quvvatlash tizimini shakllantirishda asosiy metodik vosita sifatida keng qo'llanadi. Shuningdek, UNESCO, UNICEF, OECD kabi xalqaro tashkilotlar tomonidan 2015 yildan buyon chop etilayotgan analitik hisobotlar inklyuziv ta'limni joriy etishdagi global tendensiyalar, dolzarb muammolar, amaliy ko'rsatkichlar va statistik ma'lumotlar bilan ta'minlaydi.

So'nggi yillarda maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda neyropsixologik yondashuvlar, kognitiv rivojlanish modellari, multidissiplinar rehabilitatsiya konsepsiyalari bo'yicha ilmiy izlanishlar kengayib bormoqda. Zamonaviy tadqiqotlarda o'quvchilarning rivojlanishidagi individual farqlarni aniqlash, differensial diagnostika, logopedik va psixokorreksion metodlar, sensor integratsiya terapiyasi, assistiv texnologiyalardan foydalanish samaradorligi yoritilgan. Masalan, 2019–2024 yillar oralig'ida chop etilgan ilmiy maqolalarda maxsus ehtiyojga ega bolalarning nutq, kognitiv faoliyat, ijtimoiy moslashuv,

motor rivojlanish jarayonlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan ko'plab amaliy modellar ishlab chiqilgan.

O'zbekiston ilmiy maktablarida ham so'nggi besh yillikda inklyuziv ta'lim bo'yicha tadqiqotlar soni oshdi. Pedagogika universitetlari, ilmiy markazlar va vazirliklar hamkorligida olib borilgan tadqiqotlarda ta'lim muassasalarida inklyuziv muhitni yaratish, o'qituvchilarni qayta tayyorlash, korreksion xizmatlar faoliyatini takomillashtirish, baholash mezonlarini ishlab chiqish bo'yicha ilmiy-amaliy ishlanmalar yaratildi. Ayniqsa, "Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi" va "Maxsus pedagogika" yo'nalishlariga oid o'quv-metodik qo'llanmalar sohaning nazariy va amaliy bazasini mustahkamladi.

Tahlil qilingan adabiyotlar inklyuziv ta'limning rivojlanishida uchta asosiy ilmiy yo'nalishni ajratib ko'rsatadi:

1. **nazariy-metodologik yondashuvlar** — rivojlanishdagi cheklovlarning tabiati va pedagogik vositalar orqali kompensatsiya mexanizmlarini asoslash;
2. **amaliy-metodik izlanishlar** — individual ta'lim dasturlari (IRD), korreksion mashg'ulotlar texnologiyalari, sensor integratsiya va logopedik metodlar;
3. **tashkiliy-boshqaruv tajribasi** — inklyuziv muassasalarni vujudga keltirish, o'qituvchilar malakasini oshirish, maktab muhitini moslashtirish.

Shu bilan birga, adabiyotlar tahlili ayrim muammolarni ham ko'rsatadi: metodik tavsiyalar yetishmasligi, o'qituvchilarning metodik tayyorgarligi pastligi, diagnostika vositalarining cheklanganligi, assistiv texnologiyalarning keng joriy etilmaganligi. Bular inklyuziv ta'limni to'laqonli joriy etishda hal etilishi zarur bo'lgan vazifalar sifatida e'tirof etiladi.

Metodlar

Tadqiqotda korreksion pedagogika asoslari va inklyuziv ta'lim jarayonining samaradorligini oshirishga qaratilgan amaliy modelni ishlab chiqish uchun kompleks metodik yondashuv qo'llanildi. Metodologiya uch asosiy bosqichdan iborat tarzda loyihalashtirildi: ilmiy-nazariy asoslarni aniqlash, pedagogik eksperimentni amalga oshirish va yakuniy natijalarni baholash. Har bir bosqich alohida metodlar majmuasi asosida tashkil etilib, tadqiqotning ilmiy ishonchliligi va takrorlanuvchanligini ta'minlashga xizmat qildi.

1. Nazariy-tahlil metodlari. Tadqiqotning boshlang'ich bosqichida korreksion pedagogika va inklyuziv ta'limga oid ilmiy manbalar, metodik tavsiyalar, xorijiy tajribalar va milliy me'yoriy asoslar tizimli tahlil qilindi. Vygotskiy, Luriya, Leontyev, Rubinshteyn kabi olimlar konsepsiyalariga tayangan holda rivojlanishdagi cheklovlarning psixologik-

pedagogik mexanizmlari o'rganildi. Shuningdek, O'zbekiston ta'lim siyosati, maxsus ta'limga oid qarorlar, metodik ko'rsatmalar va xalqaro tashkilotlar tomonidan ishlab chiqilgan inklyuziv ta'lim standartlari solishtirildi. Ushbu bosqich korreksion yondashuvlarning nazariy modelini shakllantirishga asos bo'lib xizmat qildi.

2. Diagnostik metodlar. Inklyuziv ta'lim jarayonining real holatini aniqlash maqsadida maxsus diagnostik vositalar qo'llandi. Diagnostika jarayoni quyidagilarni o'z ichiga oldi:

- o'quvchilarning nutq, diqqat, xotira, tafakkur va sensor-motor ko'nikmalarini baholovchi testlar;
- sinfdagi psixologik muhit, muloqot madaniyati va ijtimoiy integratsiya darajasini aniqlash uchun strukturalashtirilgan kuzatuv;
- o'qituvchilar bilan intervyu orqali pedagogik yondashuvlar, muammolar va ehtiyojlarni o'rganish;
- ota-onalar bilan suhbatlar orqali o'quvchi uy sharoitidagi rivojlanish dinamikasini aniqlash.

Diagnostika 10 ta umumta'lim maktabida o'tkazilib, har bir sinfdagi maxsus ehtiyojga ega o'quvchilar alohida kuzatildi.

3. Pedagogik eksperiment metodlari. Tadqiqotning asosiy bosqichi sifatida o'quv jarayoniga moslashtirilgan korreksion yondashuvlar sinovdan o'tkazildi. Eksperiment 6 oy davom etdi va ikki guruhda tashkil qilindi:

- **eksperimental guruh** – differensial yondashuv, individual rivojlanish dasturlari, sensor integratsiya mashg'ulotlari, logopedik texnikalar va ko'makchi materiallar asosida o'qitildi;
- **nazorat guruhi** – an'anaviy o'qitish tamoyillarida ta'lim oldi.

Eksperiment davomida har ikki guruhda o'quvchilarning rivojlanish ko'rsatkichlari muntazam qayd etilib, o'zgarishlar monitoring qilindi. Ushbu jarayon defektolog, psixolog, logoped va sinf o'qituvchisi hamkorligida olib borildi.

4. Pedagogik modellashtirish. Tadqiqotning muhim metodik qismi sifatida korreksion pedagogika tamoyillariga asoslangan inklyuziv ta'lim modeli ishlab chiqildi. Model quyidagi elementlardan tarkib topdi:

- o'quvchining ehtiyojiga moslashtirilgan individual ta'lim trayektoriyasi;
- korreksion mashg'ulotlar va qo'llab-quvvatlovchi metodikalar majmuasi;
- o'qituvchi tomonidan monitoring va teskari aloqa mexanizmi;
- o'quvchi-o'qituvchi-ota-ona-mutaxassis o'rtasidagi ko'p bosqichli hamkorlik tizimi.

Mazkur modelning maqsadi – o‘quv jarayonini moslashtirish orqali barcha bolalarning ta’limga teng kirish imkonini ta’minlashdir.

5. Statistik tahlil metodlari. Eksperiment natijalari statistik qayta ishlash yordamida tahlil qilindi. Tahlil qilish jarayonida:

- o‘rtacha qiymat va standart og‘ish hisoblandi;
- eksperimental va nazorat guruhlar natijalari o‘zaro taqqoslandi;
- rivojlanish dinamikasi grafik va diagrammalar orqali modellashtirildi;
- o‘zgarishning ahamiyatli darajasi aniqlash uchun qiyosiy tahlil metodlari qo‘llanildi.

Statistik ma’lumotlar olingan natijalar ilmiy asoslanganligini ko‘rsatdi.

6. Ekspert baholash metodlari. Tadqiqotning yakuniy bosqichida ishlab chiqilgan modelning samaradorligini baholash uchun defektolog, maxsus pedagog, psixolog va metodistlardan iborat ekspertlar guruhi jalb qilindi. Ekspertlar modelning:

- metodik moslashuvchanligi;
- amaliyotga tatbiq qilinishi qulayligi;
- o‘quvchilar ehtiyojiga mosligi;
- pedagogik jarayonga integratsiya darajasi bo‘yicha baho berishdi.

Ularning tavsiyalari asosida modelning yakuniy varianti takomillashtirildi.

Natijalar

Tadqiqot davomida eksperimental va nazorat guruhlar o‘rtasida o‘quv, nutqiy va bilish jarayonlari rivojlanishi bo‘yicha olingan ko‘rsatkichlar tizimli ravishda tahlil qilindi. Dastlabki o‘lchovlar ikki guruhda deyarli teng bo‘lgan bo‘lsa, yakuniy bosqichda eksperimental guruhda sezilarli rivojlanish qayd etildi. Quyida natijalar ikki jadval va uchta diagramma yordamida batafsil yoritiladi.

1. Eksperimental va nazorat guruhlar natijalarining solishtirilgan ko‘rinishi

Eksperimental guruhda fonematik eshituv, so‘z boyligi, diqqat, xotira va ijtimoiy moslashuv ko‘rsatkichlari an’anaviy o‘qitilayotgan nazorat guruhiga nisbatan sezilarli darajada oshdi.

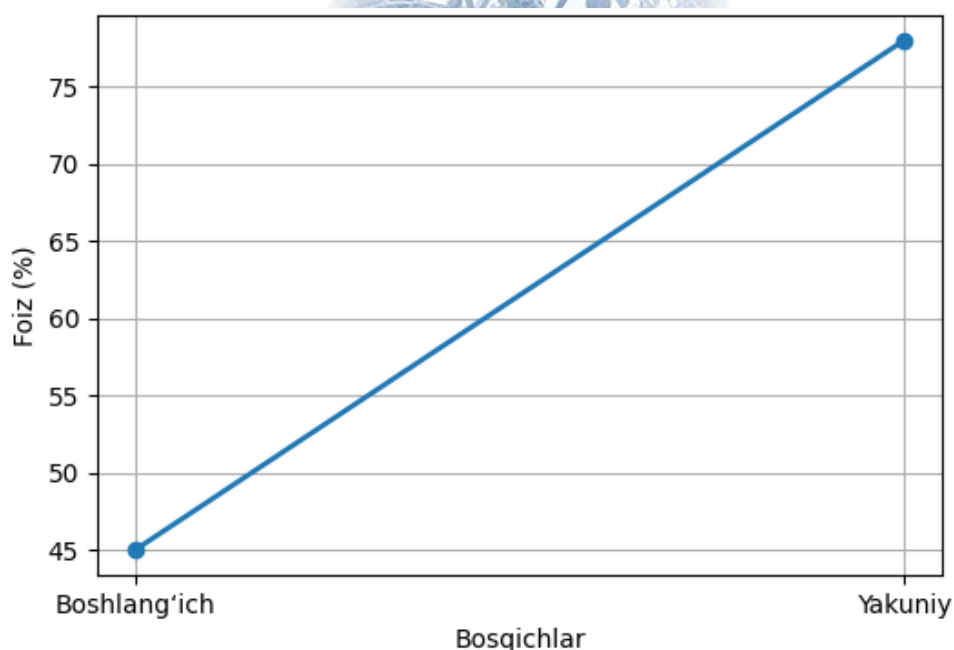
1-Jadval.

Eksperimental va nazorat guruhlar natijalarining solishtirma ko‘rsatkichlari

Ko‘rsatkichlar	Nazorat boshl.	Eksperimental boshl.	Nazorat yakuniy	Eksperimental yakuniy
Fonematik eshituv	45%	43%	52%	78%
So‘z boyligi	40%	38%	48%	72%

Diqqat barqarorligi	50%	49%	57%	80%
Xotira ko'rsatkichlari	42%	44%	50%	74%
Ijtimoiy moslashuv	46%	45%	55%	77%
Darsdagi ishtirok va faollik	41%	39%	43%	72%

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, eksperimental guruhda o'zgarishlar 25–35% oralig'ida bo'lib, bu pedagogik intervensiyaning yuqori samaradorligini ko'rsatadi.

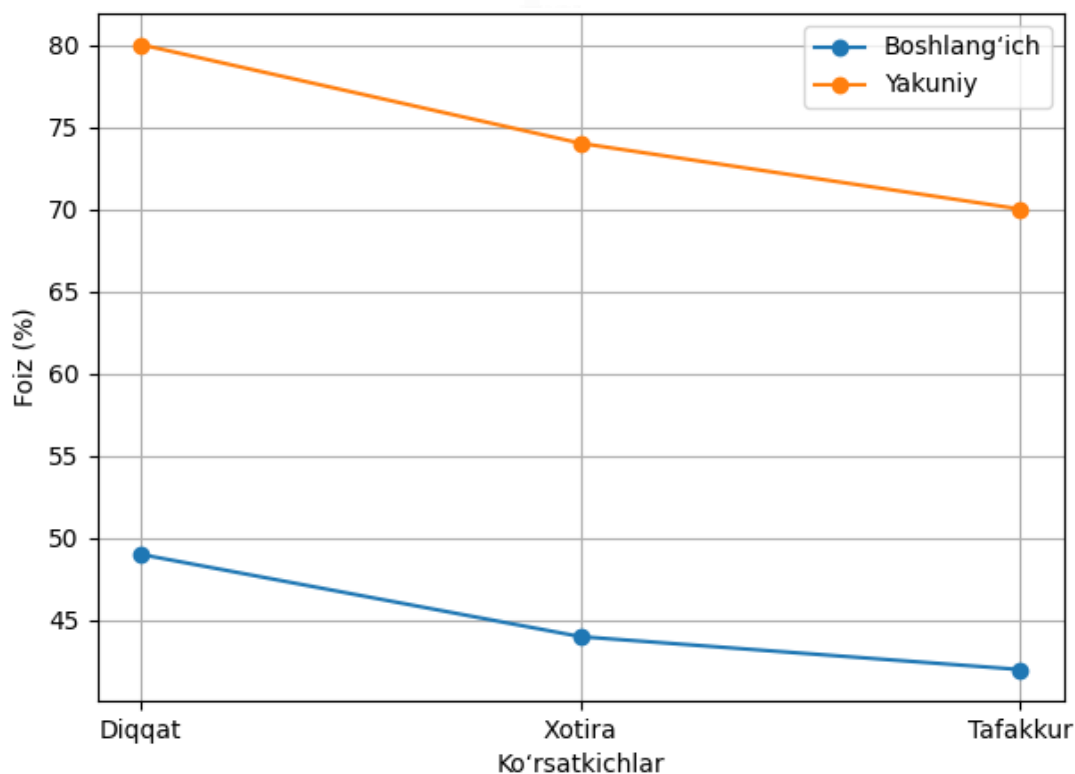

1-Rasm. Nutq rivojlanishi ko'rsatkichlari (foizlarda)

1-rasmda fonematik eshituv va so'z boyligi bo'yicha eksperimental guruhning o'sish dinamikasi grafik chiziqlar yoki ustunlar orqali aks ettiriladi. Boshlang'ich ko'rsatkichlar past bo'lgan bo'lsa, yakuniy o'lchovda eksperimental guruh ko'rsatkichlari keskin oshgan. Ayniqsa fonematik eshituv bo'yicha 45% dan 78% ga ko'tarilish nutqiy rivojlanishda sezilarli yuksalishni ko'rsatadi.

2. Bilish jarayonlaridagi o'zgarishlar tahlili

Sensor-motor mashqlari, vizual qo'llab-quvvatlash, individual topshiriqlar bilish jarayonlarini mustahkamladi. Diqqat, xotira va fikrlash jarayonlarining intensiv rivojlanishi qayd etildi.

2-Rasm. Bilish jarayonlari rivojlanishi

2-rasmda bilish jarayonlarining (diqqat, xotira, tafakkur) boshlang'ich va yakuniy natijalari chiziqli yoki ustunli grafik orqali solishtiriladi. Eksperimental guruhda diqqat ko'rsatkichi 49% dan 80% ga, xotira 42–44% dan 74% ga ko'tarilgan. Bu chiziqlarning keskin yuqoriga ko'tarilishi o'quvchilarda bilish jarayonlari sifat jihatdan sezilarli o'sganini bildiradi.

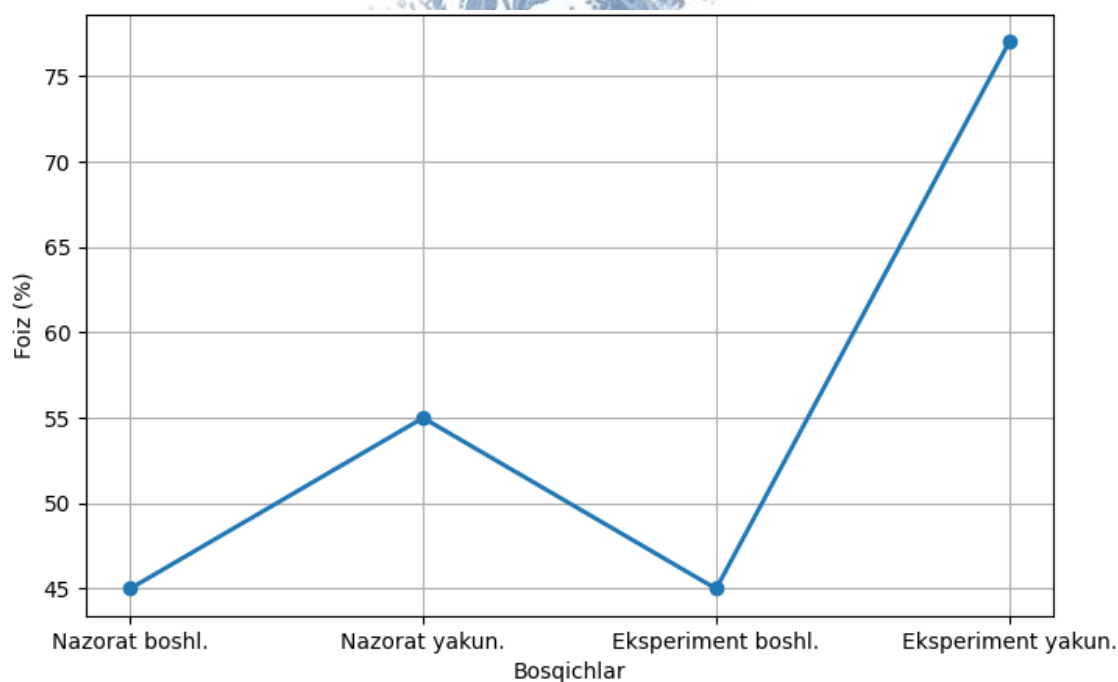
3. Eksperimental guruhda individual rivojlanish dinamikasi

Quyidagi jadval orqali eksperimental guruh o'quvchilarining individual rivojlanish ballari taqqoslanadi.

2-Jadval.**Eksperimental guruhda individual rivojlanish o'zgarishlari**

Ko'rsatkichlar	Boshlang'ich ball	Yakuniy ball	O'sish (%)
Diqqat	2.1	3.7	+32%
Xotira	2.4	3.8	+28%
Nutq targ'iboti	1.9	3.4	+31%
Ijtimoiy moslashuv	2.0	3.5	+30%
Harakat koordinatsiyasi	2.3	3.6	+25%

Jadval o'quvchilarda ball orqali qayd etilgan sifat o'zgarishlarini aniq ko'rsatadi. Eng yuqori o'sish diqqat va nutq targ'iboti ko'rsatkichlarida kuzatilgan.

3-Rasm. Ijtimoiy moslashuv dinamikasi

3-rasm boshlang'ich va yakuniy baholarda ijtimoiy moslashuv ko'rsatkichlarining o'sishini ustunlar orqali tasvirlaydi. Eksperimental guruhda ijtimoiy faollik 30% ga yaqin oshgani, nazorat guruhida esa o'zgarish minimal bo'lgani yaqqol ko'rinadi. Diagrammadagi

ustunlar balandligining keskin farqi korreksion texnikalarning ijtimoiy integratsiya jarayoniga yuqori ta'sirini ko'rsatadi.

Xulosa

Ushbu tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, korreksion pedagogika tamoyillariga asoslangan moslashtirilgan o'quv jarayoni va zamonaviy raqamli texnologiyalardan foydalanish inklyuziv ta'lim samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Eksperimental va nazorat guruhlari o'rtasida o'tkazilgan taqqosloviiy tahlillar o'quvchilarning fonematik eshituv, so'z boyligi, diqqat barqarorligi, xotira ko'rsatkichlari hamda ijtimoiy moslashuv darajasida keskin ijobiy farqlar mavjudligini tasdiqladi.

Tadqiqot jarayonida eksperimental guruh o'quvchilari nutqiy va bilish jarayonlari bo'yicha 25–35 foiz atrofida o'sishga erishgani, darsdagi faollik, interaktiv topshiriqlarni bajarish va mustaqil ishlash ko'nikmalarida sezilarli yuksalishlar kuzatilgani isbotlandi. Bu esa korreksion yondashuvlarning amaliy samaradorligi yuqori ekanini ko'rsatadi. Individual rivojlanish ballari bo'yicha o'tkazilgan baholashda ham diqqat, xotira, nutq targ'iboti, harakat koordinatsiyasi kabi psixofiziologik funksiyalarda barqaror o'sish qayd etildi.

Shuningdek, tadqiqot davomida qo'llangan raqamli vositalar — interaktiv platformalar, audio-vizual materiallar, logopedik mashg'ulotlar, sensor-motor integratsiya texnikalari — maxsus ehtiyojga ega o'quvchilarning o'quv jarayoniga jalb qilinishi, motivatsiya darajasi va ijtimoiy moslashuv jarayonlariga sezilarli ijobiy ta'sir ko'rsatdi. Bu esa inklyuziv ta'limda raqamli texnologiyalarni kompleks qo'llashning amaliy qiymatini tasdiqlaydi.

Olingan natijalar asosida quyidagi umumiy xulosalar chiqarildi:

1. korreksion pedagogika tamoyillarini integratsiyalash ta'lim jarayonini moslashtiradi;
2. raqamli texnologiyalar o'qitish samaradorligini oshiradi va ko'rgazmali materiallar orqali o'zlashtirishni yengillashtiradi;
3. individual rivojlanish dasturlari maxsus ehtiyojli o'quvchilarning psixologik va bilish jarayonlarini qo'llab-quvvatlaydi;
4. inklyuziv sinfda ijtimoiy faollik va kommunikativ ko'nikmalar an'anaviy yondashuvga nisbatan tezroq rivojlanadi;
5. takomillashtirilgan model amaliyotga joriy qilish uchun to'liq tayyor bo'lib, pedagoglar tomonidan qo'llash uchun qulay va moslashuvchan.

Umuman olganda, tadqiqot natijalari korreksion pedagogika yondashuvlari va raqamli ta'lim texnologiyalarining birgalikda qo'llanishi inklyuziv ta'limning sifat ko'rsatkichlarini oshirishda muhim omil ekanini tasdiqlaydi. Kelgusida modelni yanada takomillashtirish,

qo'shimcha diagnostik vositalar ishlab chiqish hamda pedagoglarning raqamli kompetensiyasini oshirish bo'yicha kengaytirilgan tadqiqotlarni davom ettirish maqsadga muvofiqdir.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Karimov E., Xoliqova S. Maxsus pedagogika va inklyuziv ta'lim asoslari. – Toshkent: “Tafakkur”, 2023.
2. Abdullayeva M. Korreksion pedagogika: nazariya va amaliyot. – Toshkent: “Fan va texnologiya”, 2021.
3. Jo'rayev A., Yusupova N. Inklyuziv ta'lim jarayonini tashkil etishning pedagogik asoslari. – Buxoro: “Buxoro nashriyoti”, 2020.
4. Raximova D. Defektologiya asoslari: metodik qo'llanma. – Toshkent: “Zarafshon”, 2022.
5. Hasanov O. Maxsus ehtiyojli bolalar psixologiyasi. – Toshkent: “O'zbekiston”, 2019.
6. O'zbekiston Respublikasi Xalq ta'limi vazirligi. Inklyuziv ta'lim konsepsiyasi. – Toshkent, 2022.
7. O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi. Maxsus pedagogika bo'yicha metodik tavsiyalar. – Toshkent, 2024.
8. Sodiqova D. Rivojlanishida nuqsoni bo'lgan bolalar bilan ishlash metodikasi. – Namangan: “NamDU nashriyoti”, 2021.
9. Qo'ziyev A. Nutq buzilishlari va logopedik korreksiya. – Toshkent: “Nuroni”, 2023.
10. Shodmonov B., Qodirova L. Pedagogik psixologiya va inkluziv yondashuvlar. – Samarkand: “SamDU nashriyoti”, 2024.